

OLTÁREGYLETEK A KALOCSA-BÁCSI FŐEGYHÁZMEGYÉBEN 1897–1945 KÖZÖTT

Bevezető

A vallási élet elmélyítésében fontos szerepet játszottak hazánkban a különböző hitbuzgalmi egyesületek. Elsősorban olyan ájtatossági formákat terjesztettek el, melyek az egyéni imaélet elmélyítését szolgálták. Tagjaik szerepet vállaltak a plébániák életében, gondozták templomukat és annak liturgikus felszerelését, nagyobb ünnepeken részt vállaltak a díszítésben. A korábbi társulatok mellett (pl.: a Szent Olvasó Társulat) a 19. század második felében tovább színesedett az „egyesületi paletta”. A Jézus és Mária tisztelet új formáihoz kapcsolódóan további egyesületek jelentek meg. Ezek közül az oltáregyesület volt az első olyan katolikus társulat, mely lehetőséget nyújtott a hívek egy-egy egyházmegyét átszövő összefogásának-közös munkálkodásának a megszervezésére, a 20. század elejétől országosan szinten is.

Az első brüsszeli oltáregyesület 1848-as megalakulása után hamarosan Bécsben is létre hozták az első oltáregyletet. Elnöknője, Apponyi Györgyné szorgalmazta a magyarországi alapítást. Ebben lett munkatársa a piarista Trautwein János. Az Oltáriszentség tiszteletét és a karitatív munkát központba állító oltáregyesületi eszme a pesti Központi Oltáregylet 1859-es megszervezésével verhetett gyökeret. Országosan az 1890-es évektől terjedt el az egyes egyházmegyékben, így a kalocsai érsekség területén is.

A kalocsai főegyházmegye oltáregyleteinek történetére vonatkozóan a Kalocsai Főszékesegyházi Gyűjtemények (Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár és a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár) jó forrásadottságokkal rendelkeznek. A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár egyházkormányzati iratai között az „Egyesületek” tárgyszó alatt „Oltáregylet” megjelöléssel iktatott iratokat találhatunk, melyek a kalocsai Oltáregylet szervezésére és 1909–1943 közötti működésére vonatkozóan nyújtanak információkat. A Levéltár másik, a téma számára fontos forráscsoportját az egyes plébániákkal kapcsolatos iratsorozatok jelentik. A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattárában pedig megtalálható az 1897–1922 között vezetett oltáregyleti anyakönyv, ahova az egyházmegye összes oltáregyesületének tagjait bejegyezték, ez feltétele is volt annak búcsús kiváltságnak, melyben az egyesületi tagok részesülhettek. Valamint szintén itt őrzik a kalocsai Központi Oltáregylet 1897–1930 közötti jegyzőkönyveit is. Ezek a kéziratári dokumentumok feltehetően abból az egyesület levéltárából kerültek be az érseki palotába, melyet a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Kalocsai Iskolanővérek közeli zárdájában őriztek és amelyet az Oltáregylet fennmaradt jegyzőkönyvei is emlí-

tenek.¹ Ugyanis a kalocsai zárda épülete adott helyet a kalocsai központnak, levéltárának, a választmányi gyűléseknek és egyéb egyleti alkalmaknak, valamint itt őrizték az egyesület egyházi felszerelés-készletét is, amit továbbosztott a szegényebb templomoknak.

A kalocsai érsekség területén működő oltáregyletek történetét a fent említett források tükrében a következő három korszakra bonthatjuk:

– Előttörténet, mely a pesti Oltáregylet 1859-es megalakulásától a kalocsai Oltáregylet 1897-es megszervezéséig tartott.

– Az 1897–1923 közötti virágkor. Ennek vetett véget 1923-ban a Bácskai Apostoli Adminisztratúra megalakítása, mely a kalocsa-bácsi főegyházmegye számára a trianoni országhatáron kívül eső területeinek végleges elvesztését jelentette.

– Az 1923–1945 közötti korszak, az újjászervezés-újraindulás időszaka.

Kapcsolat a Pesti Központi Oltáregylettel a 19. század második felében

A 19. század második felében a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye több plébániája is kapcsolatba került a pesti központi Oltáregylettel. A plébániák iratanyagában több olyan levéllel is találkozhatunk, melyeket a plébánosok Haynald Lajos érsekhez, vagy az érseki hivatalhoz címeztek, kérve őket, hogy hiányzó felszereléseik beszerzését támogassák a pesti Oltáregyletnél.

1877-ben, a bácskerteszi templom felújítása után, Steib Antal plébános kérte Haynald érsek közbenjárását a Központi Oltáregyletnél, hogy a rossz állapotú főoltára számára angyal és cherub szobrokat adományozzon az egyesület. Kérését a meglévő szobrok hiányosságán és töredezettségén túl azzal is indokolta, hogy a főoltár angyalainak „túlságosan is tót képük” van. Az érseki hatóság továbbította kérelmét Trautwein János oltáregyleti igazgató felé egy főpásztori támogató levéllel együtt. 1878-ra elkészült a főoltár felújítása, annak viszont nincs nyoma, hogy a pesti Oltáregylettől megkapta volna a templom a kért szobrokat.²

Az 1883-ban alapított Bácsgyulafalva lelkésze, Weisz Mihály, 1887-ben azzal küldte vissza Kalocsára az onnan kölcsön kapott cibóriumot és köpenykéjét, hogy a pesti Oltáregylettől több ötvöstárgyat is küldtek a számára, kelyhet, cibóriumot és monstranciát is. Az adományozott tárgyak inventáriumát is beterjesztette az érseki hivatalnak.³

1 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 59. 1901. október 14-én megtartott választmányi gyűlés jegyzőkönyve. Povischil Richárd oltáregyleti igazgató bemutatta azt a Párizsból küldött évkönyvet, melybe feljegyezték azokat az oltáregyleteket, köztük a kalocsait is, akik a szentév alkalmából liturgikus tárgyakat ajánlottak fel a pápának. A gyűlés úgy határozott, hogy a könyvet az egylet levéltárába helyezték el.

2 KFL.I.1.b. Bácskertes. Általános iratok. 838. sz. 1877. Steib Antal plébános levele.

3 KFL.I.1.b. Bácsgyulafalva. Általános iratok. 565. sz. 1887. Weisz Mihály lelkész levele. 582. sz. 1887. A pesti Oltáregylettől kapott tárgyak inventárium.

A kalocsai Központi Oltáregylet megalakulása

A kalocsai egyházmegye oltáregyleteinek virágkora, az 1897–1923 közötti időszak lényegében egybe esett a budapesti Oltáregyesület Kanter Károly fellépéséhez-működéshez kapcsolódó periódusával. 1894-ben a magyarországi oltáregyletek történetében új korszak kezdődött Kanter Károly fellépésével, akit Trautwein János halála után neveztek ki a pesti Oltáregyesület élére. Kanternek nagy tervei voltak az Oltáregylettel. Egyrészt a budapesti mintát az egész országban el akarta terjeszteni, másrészt a már működő oltáregyesületek bevonásával egy országos szervezeti keretet kívánt kidolgozni. Kanter elképzeléseit a magyar püspöki karhoz intézett emlékirataiban ismertette. A püspökök elfogadták javaslatát, és egyházmegyei megbízottakat neveztek ki. Számukra 1895. június 5-én, Budapesten szerveztek tanácskozást.

Császka György kalocsai érsek Boromissza Tibor kanonokot, a kalocsai nagyszeminárium rektorát nevezte ki egyházmegyei megbízottnak. Boromissza 1895. május 19-én levélben kért engedélyt főpásztortól, hogy részt vehessen az említett budapesti tanácskozásán.⁴ Hazatérve főpásztora kérésére nekilátott a kalocsai Oltáregylet szervezésének. Az alakuló ülést 1897 októberében tartották Kalocsán, ahol a már működő hazai oltáregyletek példáját követve elnöknőt, alelnöknőt, kincstárost, pénztárost és titkárnőt, valamint választmányi tagokat választottak. Ők együttesen alkották az egyesület választmányát, mely tulajdonképpen egy ügyvivő testület volt. Boromissza Tibor kanonok 1897. október 31-én kelt levelében jelentette az érseknek a kalocsai Oltáregyesület megalakulását. Az első választmányi ülésre november 16-án került sor. A választmány havonta tartott gyűléseiről jegyzőkönyvet vezetett. A november 16-i ülésről készült feljegyzéshez teljes egészében bemásolták Császka érsek üdvözlő levelét, ami egyébként csak itt maradt fenn. Ebben a főpásztor hangot adott örömének az egyesület megalakulásával kapcsolatban, „... mely reményem, nem csekély mértékben fog főegyházmegyémben a legmértékesebb Oltári-Szentség iránti imádó áhitat emelkedéséhez hozzájárulni.” Császka megerősítette tisztségükben az alakuló gyűlésen megválasztottakat. Egyházi igazgatónak dr. Povischil Richárd kanonokot, a Kalocsai Iskolanővérek lelki igazgatóját nevezte ki. Érdekesség az első kalocsai vezetőséget tekintve, hogy míg másutt az oltáregyesületi ajánlás szerint alelnöknőnek a helyi zárda főnöknőjét nevezték ki, addig Kalocsán Franz Mária Terézia, a kalocsai iskolanővérek társulatának alapítója, a zárda főnöknője csak tiszteletbeli elnöknő lett. Az alelnöki tisztre Császka érsek unokahúgát, Kajuch Józsefné, szül. Császka Viktóriát választották meg.⁵ A kalocsai oltáregyletnek az iskolanővérek zárdája adott otthont. Maguk a nővérek is vállaltak tisztségeket, hagyományosan a kincstárnoknői és pénztárosi feladatokat ők látták el. Pl.: Birnbaum M. Szeréna nővér 1897-től egészen 1932-ig viselte a pénztárosi tisztséget. Utódja Mahotka M. Angéla nővér is minden

4 KFL.I.1a. Egyesületek. Oltáregylet. 2237. 1895. május 19. Boromissza Tibor kanonok, a budapesti Oltáregylet egyházmegyei megbízottjának levele Császka György kalocsai érsekhez.

5 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 1–2. A kalocsai Oltáregyesület 1897. november 16-án tartott első választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

bizonynal sokáig maradt volna hivatalában, ha 1950-ben az akkori államhatalom nem oszlatja fel a szerzetesrendeket.⁶

Császka érsek engedélyezte, hogy a kalocsai oltáregyesület havi szentségimádásait minden hónap 2. vasárnapján 9–5 óra között a nővérek templomában, a zárdatemplomban, szentségkitétellel tarthassa.⁷ Maguk a havonta tartott választmányi gyűlések is a zárdatemplomban, szentségimádással kezdődtek, majd a zárda egyik termében, valamilyen lelki olvasmány, gyakran Ligouri Szent Alfonz *Vezérkönyve az Oltáriszentség látogatásáról* című műve egy részletének felolvasásával folytatódtak, s csak ezután tértek rá az aktualitásokra.

A kalocsai Oltáregylet megalakulását követően, 1898-ban fontos esemény volt egyesületi zászlójának felszentelése, melyre szintén a kalocsai zárdatemplomban került sor. A szertartást maga Császka érsek végezte és a *Religio* júniusi száma hírt adott az eseményről: „Az új zászló valóban remekmű, melynek egyik oldalán Jézus sz. szíve van, a másikon meg az Oltáriszentség e fölírással: Jöjjetek imádására, mi méltóképen figyelmeztetheti az oltáregyleti tagokat magasztos hivatásukra.”⁸ Beszerzését egyébként a tagok kezdeményezték, hogy az úrnapi körmeneten együttesen, közös zászlójuk alatt vehessenek részt. Povischil Richárd oltáregyleti igazgató javaslatára ugyanott készült a zászló, ahol a budapesti Oltáregylet lobogója is, az óbudai Jópásztorról nev. apácáknál.⁹ Az egyleti zászló alatt vonultak fel később a kalocsaiak az 1900-tól rendszeressé váló budapesti katolikus nagygyűléseken és az eucharisztikus tanácskozásokon is.¹⁰

A Kalocsai Főegyházmegye Oltáregyesületei az 1890-as évek végén

A kalocsai Oltáregylet egy rövid ideig a budapesti központ Oltáregylet fiókegyesülete volt. Erről igazgatója, dr. Povischil Richárd a budapesti központhoz intézett levelében a következőt írta:

„hogy már a megalakulás alkalmával azt sürgették a legelőkelőbb helyről (ti. Császka György érsek részéről), hogy önálló és a római anyatársulatnál bekebelezett egyletté alakuljanak, de mivel nem tájékozódunk a tagok száma iránt, jobbnak látszott a budapesti Oltáregylet tagjaiul iratkoznunk. Meg azután jól is esett egy kis kalauzolás.”¹¹

6 KFL.I.1a. Egyesületek. Oltáregylet. 4354. sz. 1932. november 17. Rechner Konrád Központi Oltáregyesületi igazgató levele Zichy Gyula érsekhez.

7 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 2. A kalocsai Oltáregyesület 1897. november 16-án tartott első választmányi gyűlésének jegyzőkönyve. Császka György érsek 1897. november 10-én kelt levele.

8 Kalocsa, jún. 11. Zászlószentelések. *Religio*, I. Félv. 48. szám. Budapest, 1898. június 15. 388.

9 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 8–9. A kalocsai Oltáregyesület 1898. április 7-én tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve. 10–11. A kalocsai Oltáregyesület 1898. május 9-én tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve. 11–12. A kalocsai Oltáregyesület 1898. június 13-án tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

10 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 42–43. A kalocsai Oltáregyesület 1900. augusztus 3-án tartott rendkívüli választmányi gyűlésének jegyzőkönyve. 43–45. A kalocsai Oltáregyesület 1900.szeptember 18-án tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

11 MAKAY 1910. 96–97.

1898 végén, amikor a tagság már meghaladta az 1500 főt, a kalocsai oltáregylet eleget tudott tenni az önállósodás legfőbb feltételének, hogy a hónap minden óráját (720–744 óra/hó) szentségimádással fedje le. A kalocsai Oltáregylet 1897–1922 között vezetett társulati anyakönyvébe pontosan feljegyezték, ki mikor végzi a szentségimádást. (Lásd I. térkép)

A Kalocsai Főegyházmegye oltáregyletei az 1890-es évek végén

A I-es térképen az egyházmegye 1890-es évek végén, elsőként alakult oltáregyletei láthatóak. Császkai érsek ekkor érkezettnek látta az időt, hogy a kalocsai oltáregylet önállósuljon, és közvetlen a római törzstársulathoz csatlakozhasson. Az ügy érdekében római útja során személyesen járt közben a római anyatársulatnál.¹² A római anyatársulat 1899. február 23-án mondta ki hivatalosan a kalocsai Oltáregyesület csatlakozását. Az önállósodásról március elején az érsek tájékoztatta az egyesület választmányát.¹³ Ettől kezdve a kapcsolat a budapesti központtal gyakorlatilag megszakadt.

1899 márciusában Povischil oltáregyleti igazgató beterjesztette Császkai Györgyhez a kalocsai oltáregyesület általa kidolgozott szabályzatát, melyet a főpásztor jóvá is hagyott.¹⁴ Az áprilisi választmányi ülésen Povischil már arról számolt be, hogy az alapszabályzatot tartalmazó felvételi könyvecskét 3000 példányban kinyomtatta a kalocsai Werner Nyomdában.¹⁵ 1900 nyarára elkészült az alapszabályzatot is tartalmazó felvételi könyvecske német és horvát fordítása is (ez utóbbi a bunyevác hívek számára). Povischil Richárd jelentést tett erről főpásztorának, leveléhez mellékelte a három füzetecskét, melyből mára már csak a horvát nyelvű változat található az aktában.¹⁶ Az egyetlen fennmaradt magyar nyelvű szabályzat az OSZK-ban található, 1922-ben adták ki Várady L. Árpád érsek jóváhagyásával. Szövege megegyezik az 1899-es szabályzatával, melyet a *Religio* 1899 áprilisában teljes egészében közölt. Ehhez képest 1922-ben csak a hozzácsatolt ima- és lelki irodalom jegyzékét frissítették.¹⁷ A *Religio*ban közölt kalocsai szabályzat a szervezési kérdésektől kezdve, a szervezeti felépítésen át a működésig mindent részletesen meghatározott.¹⁸

12 MAKAY 1910. 96–97.

13 KFL.I.1a. Egyesületek. Oltáregylet. 948. sz. 1927. március 10. *Rövid közlemények a kalocsai Közp. Oltáregyesületről*. Összeállította Jámbory Jánosné elnöknő. Az érseki hatóság ez alapján küldte el jelentését a római központ számára. A jelentés olasz nyelvű piszkozata az irat felzetén olvasható.

14 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/I. I. 21–22. A kalocsai Oltáregyesület 1899. március 18-án tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

15 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/I. I. 22–23. A kalocsai Oltáregyesület 1899. április 10-én tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

16 KFL.I.1a. Egyesületek. Oltáregylet. 4416. sz. 1900. augusztus 31. Povischil Richárd oltáregyleti igazgató levele Császkai György érsekhez.

17 Országos Széchényi Könyvtár. Mor.1282.kz.

18 Kath. köztevékenység és egyesületi élet. A kalocsai Oltáregyletről. *Religio*, I. Félév. Budapest, 1899. április 5. 214–215.

Az Oltáregylet szervezete

A *Religio* 1899. áprilisi számában közölt kalocsai szabályzat szerint az oltáregyesület szervezését az egyesületi célok népszerűsítésének kellett megelőznie: „A hitközség lelkése szent beszédeinek egyikében az Oltáregyesület célját, áldásait, indokait és áhitatgyakorlatait megismerteti híveivel. Szent beszéde fonalán első sorban a buzgóbb női hívek szívéhez szól, felszólítva őket, hogy lépjenek az egyesületbe.”¹⁹

A szabályzat szerint lehetett valaki rendes vagy pártoló tag, valamint jótévő. Rendes tagnak az számított, akit bejegyeztek az egyesület törzskönyvébe, havonta egy szentségimádási órát vállalt és rendszeresen fizette a tagdíjat. A pártoló tagok meghatározott évi összeggel támogatták az egyesületet, de nem vállaltak havi szentségimádási órát. A jótévők nem kötelezték magukat rendes évi járadék fizetésére, de időről-időre támogatták adományaikkal az egyesület céljait. Az oltáregyleti tagok toborzása a terjesztőnők feladata volt. Ha már elég nagy számban jelentkeztek a hívek az oltáregyesületbe, akkor az alapszabályzat szerint a lelkésznek ki kellett jelölni a hónap valamelyik napját és óráját, amikor közös szentségimádást tart az egyleti tagokkal.

„Vidéken, hol a mezei és házi munka, valamint egyéb körülmények miatt a tagok napközben csak nehezen vagy épen nem szakaszthatnának maguknak egy-egy külön imaórát, éjjel pedig a nehéz munkától fáradt test nem bírná az egy órai virrasztást, legczélszerűbb, ha a plébános egyszer s mindenkorra a hónap egy oly napját és óráját tűzi ki, melyen a szent mise alatt és ezzel kapcsolatosan az egyleti tagok közös imádási órát tartanának.”²⁰

A szegény templomok megsegítésére a fiókegyletek a helyben beszedett tagdíjakat befizették a kalocsai központba. Az egyházmegye papsága mise-intentiok vállalásával és az értük járó díjazás felajánlásával támogatta az egyesület céljait. A kalocsai központ adományokat is elfogadott, valamint a rossz állapotú liturgikus textileket és tárgyakat is beküldhette ide felújításra vagy további hasznosításra a papság. A bajaszentistváni plébánia 1918-as átadás-átvételekor pl. az érseki hatóság utasította az új plébánost, Tantos Gyulát, hogy a leltárban szereplő, feltűnően sok, rossz állapotú liturgikus felszerelést, ha nem lehet javíttatni és nem bír műértékkel, akkor törölje a leltárból és adja át a kalocsai Oltáregyletnek.²¹

Az egyházmegyei oltáregyletek tagjai maguk is készítettek egyházi felszereléseket, melyeket beküldtek Kalocsára, vagy szerény díjazás ellenében vállalták más templomok felszerelésének javítását. 1901-ben Hegedűs Lénárt szabadkai káplán, mint a szabadkai fiók-oltáregylet igazgatója kérte a kalocsai választmányt, hogy tagdíjuk egy részét ne kelljen befizetni a központ-

19 Kath. köztevékenység és egyesületi élet. A kalocsai Oltáregyletről. *Religio, I. Félév.* Budapest, 1899. április 5. 214.

20 Kath. köztevékenység és egyesületi élet. A kalocsai Oltáregyletről. *Religio, I. Félév.* Budapest, 1899. április 5. 214.

21 KFL.I.1.b. Baja-Szent István. 3878. sz. 1918. Az érseki hivatal levele Tantos Gyula bajaszentistváni plébánoshoz.

nak, hanem azt Szabadkán a máriaradnai kegyhely miseruháinak javítására fordíthassák.²² 1917-ben a bajsai plébános számolt be arról, hogy a szabadkai Oltáregylet Vermes Béláné vezetésével heti egy nap szegény templomok ruháit javítja, a sor éppen akkor került a bajsai templom liturgikus öltözetéire.²³ Kalocsán az oltáregyleti tagok a nővérek zárdájában kaptak egy termet, ahol hetente összejöhetnek kézimunkázni, varrni.²⁴ Az oltáregylet vezetősége igyekezett arról is gondoskodni, hogy olyan darabokat készítsenek, melyek megfelelnek az egyházi előírásoknak. 1902-ben pl. a választmányi gyűlés egy egyházi ruhák elkészítéséről, az érseki hatóság által ajánlott könyv megrendelését szavazta meg: *Glassen: Anleitung zur Anfertigung kirchlicher Handarbeiten* c. művét.²⁵ Az oltáregyesületek hivatalos közlönye az *Örökimádás* is rendszeresen ajánlott a témába vágó irodalmat, pl. Joseph Braun jezsuita írásait. A liturgikus textilek és tárgyak gondozásához és javításához kisebb cikkekben adott praktikus ismereteket.

A templomi felszerelés iránti kérvényt karácsonyáig lehetett a kalocsai központhoz benyújtani. A megítélt darabokat Húsvét után küldték el a kérelmezőknek. A kérvényeket az elnöknőnek kellett címezni, mellékelve hozzá a kerületi esperes által láttamozott templomi leltárat, ahol fel kellett tüntetni az egyes tárgyak állapotát, valamint egy jelentést a templomi pénztár aktuális állapotáról az egyházgondnok aláírásával, ill. a kért tárgyakat felsoroló listát.²⁶

A kalocsai zárdában őrizték a beérkezett és elkészített darabokat, melyeket évente rendezett kiállításon mutattak be. Az első ilyen kiállítást 1900. április elején rendezték, Franz Mária Terézia főnöknő az iskolanővérek által működtetett óvoda helyiségeit bocsátotta rendelkezésre. Fővédnöke Császka György érsek volt, aki személyesen nyitotta meg a kiállítást és megáldotta az ott bemutatott egyházi tárgyakat. A kalocsai kiállításokról nemcsak a helyi sajtó, hanem az *Örökimádás* is rendszeresen hírt adott.

Az 1910-es évek elején az oltáregyesületek számának növekedésével szükségessé vált bizonyos szervezeti kérdések tisztázása, pl. milyen a kapcsolat, vagy van-e egyáltalán kapcsolat az egyházmegye és a budapesti központi oltáregylet között. Nem a kalocsai egyházmegye volt az egyetlen, amelyik függetlenítette magát. 1911-ben Kanter Károly központi oltáregyesületi igazgató az *Alkotmány* c. napilap egyik cikkében arról panaszkodott, hogy több egyházmegye is megvonta anyagi támogatását a budapesti köz-

22 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 61–62. A kalocsai Oltáregyesület 1901. december 9-én tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

23 KFL.I.1.b. Bajsa. 2030. sz. 1917. A bajsai plébános levele az érseki hivatalhoz.

24 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 30–31. A kalocsai Oltáregyesület 1899. november 13-án tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

25 Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897. XI. 16–1915. XII. 17. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1. I. 77–76. A kalocsai Oltáregyesület 1902. december 15-én tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve.

26 Kath. köztevékenység és egyesületi élet. A kalocsai Oltáregyletről. *Religio, I. Félév.* Budapest, 1899. április 5. 215.

ponttól, a befolyt tagdíjakból semmit sem küldtek be. A támogatásra annál inkább szükség volt, mert 1904–1908 között felépült a budapesti Üllői úton az Örökimádás-temploma, az egyesületi székház és a Maria Reparatrix társulat nővéreinek otthont adó zárda, melynek fenntartása jelentősen megterhelte az egyesület költségvetését.²⁷

Kalocsán az érseki hatóságon belül voltak központosítás pártiak és azt ellenzők is. Kleiner Lajos érseki helynök a budapesti központhoz tartozást pártolta. 1913-ban írt levélben kérdőre vonta Horváth Győző kalocsai oltáregyesületi igazgatót, hogy a kalocsai oltáregylet miért vonta meg támogatását a budapesti központtól. Horváth Győző szerint a különállás helyénvaló volt, hiszen a kalocsai központi oltáregyesület a rómainak volt alárendelve és semmiféle jogi kapcsolatban nem állt a budapestivel és „mert minden egylet virágzására természetes ösztönzésül szolgál, hogy a saját vagyonával maga rendelkezék, a maga által kitűzött célt maga iparkodjék előmozdítani a saját belátása szerint... Figyelembe veendő még gyakorlati szempontból tekintve a dolgot az is, hogy az Oltáregyletekben a templomok megajándékozását női választmány intézi, a női természettel pedig még kevésbé lehetne megegyeztetni biztos lehangoltság nélkül, hogy ami fölött ő van hivatva rendelkezni, abban a rendelkezés jogát egy másik női testületre bízza.”²⁸

Kleiner Lajos következő levelében az 1912. évi bécsi Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson született határozatról tájékoztatta Horváth Győzőt: „A bécsi eucharisztikus kongresszus magyar szakosztálya kéri a püspöki kart, hogy az oltáregyesületeknek minden plébánián való felállítását, az egyesületek egyházmegyei megszervezését és az országos szövetségét elrendelje.”²⁹ A püspöki kar nem adott ki rendeletet és az egyházmegyei szervezést, valamint a budapesti központhoz csatlakozást az egyes püspökökre bízta. Az egységes, országos szervezet megteremtésének szándékával jelent meg 1915-ben az *Oltáregyesületi Útmutató*, mely a helyi társulatok szervezéséhez és működéséhez nyújtott nélkülözhetetlen segítséget, s melyet Kanter Károly egy levél kíséretében küldött meg Várady Lipót Árpád kalocsai érseknek.³⁰ A kalocsai-bácsi főegyházmegye 150 plébániájából ekkor már 65-ben működött oltáregyesület, a tagság létszáma megközelítette a 10 000 főt. (Lásd II. térkép)

A kérdéses helyzet, a betagozódás az országos szervezetbe Kalocsán csak 1922-ben nyert rendezést, amikor Horváth Győzőt Rechner Konrád váltotta a kalocsai Oltáregylet élén.

27 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1014. sz. 1911. május 19. Kleiner Lajos érseki helynök levele Horváth Győző oltáregyleti igazgatóhoz.

28 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1014. sz. 1911. május 19. Kleiner Lajos érseki helynök levele Horváth Győző oltáregyleti igazgatóhoz. Horváth Győző válasza piszkozat formájában Kleiner Lajos levelének üresen hagyott részeire írva.

29 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1014. sz. 1913. december 17. Kleiner Lajos érseki helynök levele Horváth Győző oltáregyleti igazgatóhoz.

30 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1014. sz. 1911. május 19. Kanter Károly budapesti Központi Oltáregylet igazgatójának levele Várady Lipót Árpád kalocsai érsekhez.

Az 1923–1945 közötti periódus

Az egyházmegye virágzó oltáregyleti életének vetett véget a trianoni békediktátum. A kalocsai- és már csak nevében bácsi főegyházmegye Magyarország legkisebb egyházmegyéjévé vált, ahol a hazai katolikus lakosság csupán 3 %-a élt. 150 plébániájából mindössze 60 maradt meg. Ez a szám 1923–1945 között 87-re emelkedett. A plébániák és lelkészségek szervezése nem járt együtt oltáregyletek alapításával.³¹ (Lásd III. térkép)

Szükségessé vált az oltáregyletek főegyházmegyei struktúrájának újjászervezése, az újonnan létrejövő plébániákon és lelkészségeken újabb egyesületek létrehozása, és a háború éveitől elhalt, korábban működő oltáregyletek újjáélesztése. Ez az építő-újjászervező munka azonban számos nehézségbe ütközött. Az egyik okot mindenképpen az egyre nehezedő anyagi körülmények jelentették. A háború utáni fásultság és a terjedő vallási közöny is szerepet játszott abban, hogy a megújulás folyamata nehezen haladt. Mészáros Béla vaskúti plébános 1929-es érseki hivatalnak küldött jelentésében arról panaszkodott, hogy Vaskúton már volt mindenféle egyesület (pl. Katolikus Kör, Gazdakör, ...), de a részvétlenség miatt valamennyi megszűnt. „A vaskuti nép otthon ülő, korcsmát és mindenféle egyesületet kerülő nép, e mellett túlzott mértékben takarékos, a saját templomára is csak a plébános legerősebb agitációjára ad inkább filléreket, mint pengőket...”³² Petres János csávolyi plébános a következőket írta 1929-es jelentésében: „Oltáregylet megalakításához áldozatos, kézi munkához értő lelkek szükségesek. Ez pedig Csávolyon egyelőre nincs. A gazdagok (ti. németek) nem értenek a munkához, hanem még saját horgolni, hímezni és varrni valójukat is a szegény sorsú bunyevácokkal végeztetik, a bunyevácok pedig ezzel keresik a kenyerüket és munkájukkal nem támogathatják az oltáregyletet. Egyébként is a működéshez pénz is kellene, amit a csávolyiak sohasem fognak összeadni. Hiszen a vasárnapi és ünnepnap persely ritkán haladja felül a 2 pengőt.”³³ Egyes helyeken arra hivatkoztak a lelkészek, hogy a már működő hitbuzgalmi egyesületek (Jézus Szíve Társaság, a Szent Olvasó Társulat, Élő Rózsafüzér) ellátják az oltáregyletek feladatait.³⁴ Dr. Pintér László oltáregyleti igazgató 1937-ben levélben kereste meg Mosonyi Dénes prelátest, aki Zichy Gyula érsek mellett a „szürke eminenciás” szerepét töltötte be, hogy emlékeztesse a főpásztort arra az ígéretére, miszerint 1937-es bérmaútján megvizsgálja majd az egyes egyházközségekben, hogy mit tettek az oltáregyletek alapítása ügyében. Zichy érsek szerette volna az 1938-as hármasszentévre felfűznie az egyházmegyei oltáregyleti életet. Pintér levelében ezzel indokolta kérését: „Éppen ezért bátorkodom most kimutatni, hogy a jelenlegi bérmaút plébániáin az oltáregylet iránt a leg-

31 LAKATOS 2016. 149.

32 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1929. január 20. Mészáros Béla vaskúti plébános levele a bajai Esperesi Hivatalhoz.

33 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1929. január 26. Petres János csávolyi plébános levele a bajai Esperesi Hivatalhoz.

34 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1929. január 27. Ivánovics András felsőszentiváni lelkész levele a bajai Esperesi Hivatalhoz.

nagyobb nemtörődömség mutatkozik és hogy a plébánosok itt-ott kérnek is az oltáregylettől ajándékot, de sem nem alapították meg az előírás szerint az oltáregyletet, sem tagdíjat nem küldtek.”.³⁵ A térképen látható oltáregyletek jelentős része a főpásztori buzdítás hatására, 1937–1938-ban alakult.

A kalocsai központi Oltáregylet gazdálkodásáról éves jelentésben számolt be az érseki hatóságnak. 1934–1943 között maradtak fenn ezek a jelentések, melyekhez csatolták az éves kiállításon bemutatott tárgyak jegyzékét is, valamint azoknak a templomoknak a listáját, melyek adományokat kaptak Kalocsáról.³⁶ Az 1935. évi kiállításról fennmaradt néhány kisméretű fénykép, melyeket Pintér László igazgató azért készíttetett, mert Zichy Gyula érsek betegsége miatt nem tudta azt személyesen megtekinteni.³⁷

Az egyházmegyei oltáregyesületek komoly anyagi nehézségekkel küszködtek a két világháború között, egyre kevesebb tagdíj folyt be a kalocsai központba. A zárszámadásokban egyre növekvő bevételi tételként szerepelt az egyházi ruhák javítása. Külön jegyezték fel a kalocsai főszékesegyházi és az érseki kastély kápolnája számára végzett javításokból származó jövedelmet. Az akták felzetére időnként felírták egy-egy ilyen javítás megtörténtét. Mivel a munkadíjon és a javítás tényén kívül mást általában nem jegyezték fel, így szinte lehetetlen a jelenleg Kalocsán őrzött liturgikus textilekkel ezeket azonosítani. Kivételt képez a hagyomány szerint Kunszt József érsekhez köthető, drágakövekkel díszített mitra, melyet szintén az Oltáregyesület tagjai javítottak.³⁸ 1941-ben pedig megjelent a „Főszékesegyház takarítása” is, mint bevételi forrás. 1943-ban Belon Gellért oltáregyleti igazgató kölcsönért folyamodott az érseki hivatalhoz, hivatkozva a pénz rohamos elértéktelenedésére, az állandóan emelkedő árakra. Hiszen a készítendő liturgikus textilekhez mindig szükség volt különféle alapanyagok vásárlására. A zárszámadások kiadá-

35 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1937. május 14. Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatójának levele Mosonyi Dénes preláthus-kanonokhoz.

36 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 2387. sz. 1936. július 1-i érkeztetési akta. Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatójának levelei és jelentései. 1937. május 15-i érkeztetési, Mosonyi Dénes preláthus-kanonok, Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatója és az iskolanővérek leveleit, nyugtáit, valamint éves jelentéseket tartalmazó akta: benne az 1935–1937 közötti éves jelentések találhatók. 1939-es jelentés: 3317. sz. 1939. október 6-i érkeztetéssel. 1940–1941. évi jelentés: Iktatószám nélkül, 1941. április 24-i érkeztetéssel, ill. az 1827. sz. 1941. május 6-i érkeztetéssel. 1943. évi jelentés: 6379. sz. 1943. szeptember 28-i érkeztetéssel.

37 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 2387. sz. 1936. július 1-i érkeztetési akta. Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatójának levelei és jelentései. 1824. sz. 1935. május 13. Dr. Pintér László levele Zichy Gyula érsekhez. A fotók az 1934/1935. évi kiállításról készült jelentéshez vannak mellékelve.

38 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. Mosonyi Dénes preláthus-kanonok, Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatója és az iskolanővérek leveleit, nyugtáit, valamint éves jelentéseket tartalmazó aktában egy félbehajtott palliumon a következő feljegyzés olvasható: „A díszes, ékköves infula javítása megtörtént. Ára kifizettetett. Ad acta!” A palliumban Öttömösi M. Angéla iskolanővér 1936. január 10-én Mosonyi Dénes preláthus-kanonokhoz címzett nyugtája található két mitra javításához vásárolt alapanyagokról és a munkadíjról. Az anyagköltség 3,26 pengő, a munkadíj 2 pengő volt. Rágépelve, hogy fizetve.

sai között időnként megnevezték a beszerzési forrásokat is, pl.: Jópásztor Nővérek, Mössmer József (vászon), Oberbauer A. Utóda, Korda.³⁹

Míg az I. világháború előtt nemcsak liturgikus textileket, hanem más templomi felszereléseket, pl. ötvöstárgyakat, szobrokat, misekönyveket is tudott a kalocsai központ adományozni, addig 1923–1945 között ez már csak akkor volt lehetséges, amikor egy-egy jótevőtől ilyen adomány érkezett. Pintér László kalocsai oltáregyleti igazgató Mosonyi Dénes preláthushoz írt leveleiben többször kérte kehely vagy cibórium adományozását, és a közbenjárást az ügyben Zichy érseknél.⁴⁰ Ilyen cibórium-adományok láthatóak az 1935-ös kiállítás egyik fotóján. 1936-ban Pintér két kelyhet kért, mellyel Mosonyi az érsek és a saját nevében ajándékozta meg az oltáregyesületet. A kelyheket Bittner Lajostól rendelte, a megrendelés számláját csatolta az aktához. Mosonyi többször rendelt liturgikus öltözeteket is az Oltáregyesülettől. Ezeket nyugta ellenében fizette ki, melyeket szintén mellékelte az iratokhoz. Az elkészült darabokat általában továbbadományozta.⁴¹ Egy esetben feljegyezte az aktafelzetre, hogy a pálosoké lesz a miseruha.⁴²

Az oltáregyesületi célok népszerűsítését segítette Zichy érsek, amikor a tulajdonát képező kalocsai népművészeti motívumokkal díszített miseruháit kölcsönözte az országos központi kiállítás számára. Ezek a darabok nagy sikert arattak a kiállításon és más egyházmegyei oltáregyesületi kiállításra is kölcsönkérték.⁴³

Kitekintés

1945 után komolyabb törés következett be a hazai oltáregyletek életében. Az akkori államhatalom templomok falai közé száműzve túrta csak meg működésüket, ezáltal szervezettségük-hatékonyáguk sokat veszített korábbi jelentőségéből. Az országos események a kalocsai főegyházmegye oltáregyleteinek a II. világháború előtt lassan megindult fejlődését megállították. Más egyházmegyékhez hasonlóan tevékenységük hatóköre itt sem terjedhetett túl a templomfalakon. 1945 utáni korszakuk, működési területük és lehetőségeik vizsgálata azonban már egy újabb kutatás témája lehet majd.

39 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 6379. sz. 1943. szeptember 28. Dr. Belon Gellért a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatójának levele az Érseki Hivatalhoz.

40 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 2387. sz. 1936. július 1-i érkeztetésű akta. Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatójának levelei és jelentései. Benne: 1824. sz. 1935. május 13. Dr. Pintér László levele Zichy Gyula érsekhez.

41 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1937. május 15-i érkeztetésű, Mosonyi Dénes preláthus-kanonok, Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatója és az iskolanővérek leveleit, nyugtáit, valamint éves jelentéseket tartalmazó akta. Bittner Lajos nyugtája 1936. március 30-i keltezésű.

42 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1937. május 15-i érkeztetésű, Mosonyi Dénes preláthus-kanonok, Dr. Pintér László, a kalocsai Központi Oltáregylet igazgatója és az iskolanővérek leveleit, nyugtáit, valamint éves jelentéseket tartalmazó aktában Mosonyi Dénes iratfelzeten található, 1934. március 26-án levélpiszkozata Mahotka M. Angéla iskolanővérnek.

43 KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1938. október 8-i érkeztetésű akta.

Forrás

Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirattára, Ms. 612/1–2. Központi Oltáregylet jegyzőkönyvei. 1897–1930.

Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. KFL.I.1.a. Egyesületek. Oltáregylet. 1895–1943.

Irodalom

MAKAY Lajos

1910 *A budapesti középponti oltáregyesület félszázados története. 1859–1909.*
Szent István Társulat, Budapest.

LAKATOS Andor

2016 „A nagy háború árnyékában”- A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye a szerb megszállás idején (1918–1921). In: Zombori István (szerk.) *A szerbek Magyarországon 1918–1921.* METEM Könyvek 87. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Sigillum 2000 Bt, Szeged, 149–180.

Boromissza Tibor (1840–1928) kalocsai kanonok, szatmári püspök

Császka György kalocsai érsek (1826–1904)

